

PÒDCAST 1

- Amb aquest pòdcast el professorat d'Antropologia de l'Educació debatrà sobre diverses qüestions al voltant del temari de l'assignatura perquè pugueu gaudir d'aquesta Gran Aventura Anthropos. Aquest pòdcast ha estat elaborat per un servidor, Francesc Josep Sánchez i Peris, professor titular de la Universitat de València, amb la locució de les professores associades Carolina Grau i Mireia Barrachina, amb una gran trajectòria professional.
- Gràcies, Francesc per la teua presentació, estem entusiasmades amb aquest nou projecte i esperem que siga molt profitós per al nostre alumnat.
- En efecte, és necessari motivar l'alumnat i potenciar els seus coneixements previs sobre els temes que es tracten a l'assignatura, així l'aprenentatge resulta més significatiu.
- I tant. Crec que el primer que hauríem de fer és resoldre una qüestió principal, sabem que el terme ve de les paraules gregues *logos*, 'tractat', i *anthropos*, 'home', però què entenem per *Antropologia*?
- Una pregunta clau. Recorde que, en iniciar l'assignatura, el curs anterior la major part de l'alumnat pensava que era un tipus d'estudi de la prehistòria. Per entrar en matèria una definició clara és la que realitza l'Institut d'Estudis Catalans, que defineix l'Antropologia com la disciplina que estudia l'ésser humà des de diverses perspectives, com ara la biològica, la social o la cultural.
- A més cal tenir en compte que podem situar dos tipus d'antropologia: d'una banda, parlem de l'antropologia positiva, que és l'estudi de l'ésser humà d'acord amb els principis i mètodes propis de les ciències; i d'altra banda parlem de l'antropologia filosòfica, la qual busca respondre a la pregunta

per l'ésser humà i el seu sentit des d'una perspectiva més objectiva i crítica.

- I dintre de l'antropologia positiva, també podem fer dues distincions: la física biològica, que és la que estudia l'evolució biològica de l'ésser humà; i la social o cultural, que explora com es formen i conformen les societats, la cultura, els costums. Recorde que l'any passat va ser un dels conceptes que més van costar d'assolir.
- En efecte, dins d'una mateixa branca de coneixements hi ha diferents ramificacions, igual que dintre de la medicina hi ha diferents perspectives i especialitats. L'antropologia també és una disciplina que disposa de diferents camps d'estudi. Una altra pregunta fonamental que es planteja l'antropologia és què i qui és l'ésser humà.
- Una pregunta que ens hem fet des dels orígens i que continuarem plantejant-nos fins al final dels nostres dies. Una primera aproximació seria entendre que l'ésser humà és un pont entre el món de l'esperit i el de la matèria. La relació ment-cervell és un tema que ha interessat molt els filòsofs, psicòlegs, biòlegs, i la falta d'una descripció exacta de la percepció conscient que aclarisca i explique la nostra experiència vital ha desenvolupat la postulació de diferents teories.
- Aquestes teories poden agrupar-se fonamentalment en dues: materialistes i interaccionistes. Popper ens diu que tot el que existeix i tota la nostra experiència està continguda en tres mons: el món un, dels objectes físics; el món dos, de la consciència i el coneixement subjectius; i el món tres, de la cultura creada per l'home.
- En efecte. A més, dintre de les teories ment-cervell, trobem tres tipus de teories: les denominades materialistes o fisicalistes, els posturals de Kripke, i les teories dualistes. Explicarem breument aquestes teories, que caldrà aprofundir més en l'aventura. Les

teories materialistes contemplen el cervell com una realitat i neguen l'existència del món dos de la consciència i els coneixements subjectius. Així, ens trobem amb el panpsiquisme de Spinoza, Leibniz, Clifford, l'epifenomenalisme, la teoria de la identitat o de l'estat central i el funcionalisme. D'altra banda, ens trobem amb les posturals de Kripke, que es postula en contra de la teoria de la identitat. Finalment, parlem de les teories interaccionistes dualistes, que postulen que el cervell i la ment són entitats independents que pertanyen, respectivament, al món u i al món dos, i entre els quals existeix algun tipus d'interacció o acció recíproca.

- No podem oblidar citar també les aportacions de Gehlen, el qual estudia l'ésser humà des de tots els punts de vista possibles, no sols centrant-se en el punt de vista filosòfic, psicològic o biològic de l'home. Parteix de la diferència de l'home respecte a la resta d'animals.
- Ben explicat. A més, pot ser que el nostre alumnat ens pregunte: per a què em serveix a mi, com a pedagog, pedagoga, educador o educadora social, l'Antropologia de l'Educació? Què responem a aquest dubte?
- Bona pregunta Carolina, imprescindible per a aquest nou alumnat que acaba d'aterrar a la facultat. En primer lloc, hem de tenir en compte, com a professionals de l'educació, que només en la mesura que coneixem l'ésser humà en profunditat podem entendre'l. I únicament en la mesura que coneguem les societats podrem transformar-les. Per això, en Antropologia de l'Educació estudiarem els processos d'adquisició i transmissió cultural, dels quals l'educació és un procés bàsic. Els proporcionarem eines necessàries per a un millor coneixement de la realitat educativa a la qual s'enfrontaran en la seua futura vida professional. El coneixement de l'etnografia a l'aula, els pressupòsits i problemàtiques de l'educació multicultural, així com les claus de

l'antropologia audiovisual i la de gènere, entre molts altres aprenentatges.

- En efecte, confiem que puguem transmetre la gran importància d'aquesta assignatura per a la seua trajectòria professional, ja que és imprescindible per a exercir amb èxit la nostra professió. Ara bé, per a començar a introduir-los en la nostra matèria, cal que ens parem a reflexionar sobre el sentit de l'educació. Cap alumne o alumna pot eixir de la nostra aula sense tenir'n una definició clara. És un concepte que ha anat variant al llarg de la història i que varia en funció de la concepció que tinga de l'home o del model de societat que es pretenga aconseguir.
- Exactament. El sentit de l'educació ha anat evolucionat al llarg del temps i en funció dels diferents corrents filosòfics. Per a Pestalozzi, per exemple, l'educació té una funció social; Freud, fundat en la psicoanàlisi, la considerava necessària per a obtenir un equilibri emocional i social. Erich Fromm, al contrari, aposta per una ètica més humanista. D'altra banda, podem diferenciar tres models educatius: el model optimista, que té com a precursor Rousseau i que aposta per la no intervenció partint del supòsit que l'ésser humà és bo des del naixement i és la societat la que el corromp; l'Escola Nova és un gran referent d'aquest model. Un segon model seria el pessimista, el qual considera, a diferència de l'anterior model, que l'ésser humà sense intervenció és un ésser que es corromp fàcilment, perquè aposta per una educació repressiva i autoritària, coactiva i socialitzada. Finalment, parlem del model realista, que es mou entre els límits de la permissió i l'exigència, la llibertat i la conducció alhora.
- No podem oblidar-nos, en aquest punt, dels precursors de l'educació, on podem diferenciar entre l'antropologia pedagògica, que pretén complir una funció instrumental orientant l'acció educativa; l'antropologia educacional, que actualment se centra en l'estudi de la perspectiva cultural i pràctiques educacionals; i

l'antropologia filosòfica, centrada a buscar l'essència de l'ésser humà.

- Finalment, hauríem de centrar l'atenció en com va sorgir l'Antropologia de l'Educació fent un breu recorregut històric.
- L'origen el podem trobar en el desig d'estudiar aquelles tribus exòtiques més allunyades del món occidental. Més endavant, als Estats Units, es va dur a terme un moviment anomenat *melting pot*, l'interès del qual era fusionar les minories culturals en una única cultura nacional, però les cultures humanes són complexes i dinàmiques i no es fusionen com els metalls: el fracàs escolar i altres causes manifesten que el *melting pot* no era la solució a determinades disfuncions en les noves societats multiètniques. Als anys trenta es va dirigir l'interès cap a estudis intel·lectuals de la infància, es pretenia adequar l'educació a les necessitats individuals i de les comunitats, i per això els estudis es van centrar en la cultura i la personalitat.
- Finalment, cal recalcar dues fites importants: la conferència de Stanford, l'any 1955, on es presagia la institucionalització de les relacions entre l'Antropologia i l'Educació i es fixen les primeres direccions que aquestes prendran; i el Council of Anthropology and Education, en 1979, que instaura l'Antropologia de l'Educació com a disciplina.
- Cal afegir que és als anys seixanta quan als Estats Units es comença a fomentar la investigació antropològica dintre de les escoles, però no és fins uns anys després que el tema educatiu és el centre de l'estudi antropològic i es consolida l'antropologia d'educació com una ciència cognitiva i sociolingüística.
- I crec que ja hem donat suficient informació per aquest primer pòdcast que pretenia ser un apropament a la matèria i un inici de l'Aventura Antropos, en la qual ens submergirem tots i totes.

- Ha sigut un plaer, com sempre, compartir espai d'aprenentatge amb vosaltres i iniciem amb entusiasme aquesta nova aventura Anthropolos.
- I tant, recordem a l'alumnat que us subscrigueu al canal, si encara no ho heu fet, per tal de poder seguir tots els pòdcasts, així com escriure un comentari amb les vostres reflexions, dubtes, aportacions, etcètera.

ENLLAÇ PÒDCAST 1 VALENCIÀ <https://www.ivoox.com/46904186>

PÒDCAST 2

- En aquest segon pòdcast veurem el tema 2, titulat «El discurs Antropològic i l'antropologia de l'educació, els sabers antropològics educatius, models filosòfic, biològic i cultural.» En el tema anterior vam veure una definició d'*antropologia* que la definia com la disciplina que estudia l'ésser humà des de diverses perspectives, com la biològica la social o la cultural, però quin és l'origen de l'antropologia?
- Sembla que per a grecs i romans era l'estudi sobre la naturalesa dels éssers humans i el significat de la seua existència.
- És a dir, que precisament per conèixer el significat de l'existència és pel que, en principi, va ser considerada com un saber filosòfic.
- Efectivament, així és com va sorgir l'antropologia filosòfica, i posteriorment la física i la social i cultural, denominades antropologies positives.
- Una pregunta clau: com aprenem a ser humans?
- Aprenem a ser humans en un món cultural que ens comunica coneixement, creences, valors i actituds davant la vida mitjançant un procés de transmissió cultural.
- Diríem, llavors, que a tot aquest procés d'aprendre a ser humans i a tot el conjunt de variables i components que el conformen podríem perfectament anomenar-los *sabers antropològics*

educatius, que es divideixen en l'antropologia de tall filosòfic i antropologia de tall empíric positiu.

- En efecte, i quines podríem dir que són les seues diferències?
- En la de tall filosòfic, es busca l'unitari de l'ésser humà, que es diferencia dels altres animals per la seua racionalitat. Des d'una aproximació lògica reflexiva es pretén unificar el saber empíric i es parla sobre la relació existent en el cervell i la ment humana. Cassirer defineix l'ésser humà com un animal simbòlic.
- D'altra banda, la fenomenologia es fonamenta en la subjectivitat, es tracta d'una perspectiva que veu l'ésser humà com un ésser més enllà de l'únicament biològic.
- Respecte a l'antropologia de tall empíric positiu, diríem que engloba totes les ciències socials i algunes de la naturalesa. Es caracteritza en antropologia física i antropologia social i cultural. Destaquem tres períodes: el primer, des que va nèixer a Grècia fins al segle XVI; el segon, entre els segles XVI, XVII i XVIII, és el naixement de la ciència positiva; i en el tercer es construeixen les ciències positives a partir de la teoria de l'evolució. A partir d'aquesta teoria és quan comença l'antropologia científica. Destaca l'antropologia de l'escola, la de gènere, la de la salut, la de l'esport, etc.
- També cal dir que l'antropologia física biològica s'ha ocupat de classificar les races, d'establir-ne el tipus d'acord amb unes característiques. No obstant això, l'ésser humà va més enllà del merament físic i ens hem d'allunyar dels reduccionismes biològics que es basen en el fet que en la genètica es troba l'explicació a totes les conductes humanes. La biologia és una de les dimensions de l'ésser humà, però no és l'única, perquè cal tenir en compte les experiències que s'obtenen a través de la cultura i l'educació.
- L'ésser humà necessita tenir coneixements sobre el mitjà en el qual es troba per a poder sobreviure, per això és necessari el

cervell, el qual posseeix processos d'autoregulació. Som capaços d'adquirir noves maneres de conducta i gràcies a això podem sobreviure, però no disposem de mecanismes per adquirir-los, així com tampoc hi naixem: hem d'adquirir-los mitjançant la cultura.

- Tenim consciència del jo i està relacionada amb el llenguatge. El sistema simbòlic és característic de l'ésser humà. Alguns exemples que reflecteixen aquesta necessitat d'adquirir modes de conducta per mitjà de la interacció amb les persones són, per exemple, el cas de Jenny, la nena salvatge, o la síndrome d'hospitalisme.
- L'ésser humà té capacitat d'autoanalitzar-se, per això presenta autocontrol, la qual cosa li permet obtenir una certa llibertat. A més, hem de dir que l'ésser humà pot educar el seu comportament i potenciar el seu nivell intel·lectual a través de l'educació i això es deu a l'educabilitat.
- El mitjà és fonamental en el desenvolupament de les persones, això és pel fet que en l'entorn rebem informació i l'emmagatzemem. Quan es produeix això últim, podem canviar la conducta: es tracta d'un canvi destinat a l'adaptació d'un aprenentatge.
- Ens hem de construir, i per això hem de processar i organitzar tota la informació que rebem. Això no sols ha de basar-se en l'experiència, sinó per mitjà de l'educació.
- El cervell es desenvolupa en la fase postnatal, ja que naix caracteritzat per la immaduresa i necessita desenvolupar-se mitjançant l'entorn. El grau d'educabilitat dependrà del fet que els aprenentatges que realitzem siguin de qualitat i de la seua quantitat. A més, les diferències que hi ha en l'entorn provocaran també diferències a nivell individual.
- Les persones no solament som capaces de solucionar els conflictes, sinó que ens caracteritzem per l'augment de la

memòria, és a dir, pel coneixement que ens permet identificar unes certes situacions o experiències que ja hem viscut, i pel record. Això últim es refereix a la capacitat que tenim les persones de reproduir en la nostra ment objectes i vivències que no podem percebre en aquest moment a través dels diferents sentits. Això últim marca una clara diferència entre els animals i els humans.

- Ha estat un plaer, com sempre, compartir aquest espai d'aprenentatge amb vosaltres i iniciem amb entusiasme la nova Aventura Antropos. Recordeu subscriure-us al canal si encara no ho heu fet, així com escriure un comentari amb les vostres reflexions, dubtes i aportacions.
- PÒDCAST 2 VALENCIÀ <https://www.ivoox.com/47161440>

PÒDCAST 3

- Benvingudes i benvinguts a aquesta tercera aventura Anthropos, en la qual aprofundirem sobre els sabers antropològics educatius. Esperem que gaudiu d'aquesta nova aventura, que ens ofereix els sabers més importants per al nostre futur com a professionals de l'educació.
- En aquest tema introduïrem conceptes que tal vegada no havíeu sentit mai, com per exemple *etnografia* o *etnologia*. Així mateix, farem un recorregut sobre el context de les ciències de l'educació mitjançant una mirada antropològica educativa.
- És un tema molt interessant sobretot per a aquells als quals els agrada la recerca educativa, però també perquè aprengueu a acompanyar sempre la vostra acció educativa de sabers antropològics educatius.

- Bé, perquè llavors comencem amb la matèria. En primer lloc, seria convenient que explicàrem que és això de l'etnologia i què és això de l'etnografia i què és el que les diferencia.
- D'una banda, podem definir *etnografia* com una tècnica de recerca social que estudia i descriu de manera sistemàtica la cultura de diversos grups humans. D'altra banda, l'*etnologia* és una ciència que estudia les comunitats humanes des de diferents aspectes, com la diversitat cultural, el parentiu entre diferents societats i les seues influències, la religió i l'expressió simbòlica transcendental, entre altres termes.
- En efecte. La diferència entre les dues radica en el fet que mentre que l'etnografia s'ocupa de designar l'estudi de camp de la cultura d'una tribu o una societat particular, l'etnologia és l'estudi comparat de les cultures documentades i contemporànies.
- A més, l'etnologia utilitza un mètode comparatiu i reflexiu vinculat a la pregunta sobre l'esdevenir i el valor de les civilitzacions, implica la comprensió d'una cultura estranya, per la qual cosa naix la necessitat de penetrar en el grup i poder comprendre'n el comportament, institucions i valors, als quals cal dotar de sentit i de significat.
- També seria necessari parlar sobre els diferents corrents de pensament que presenta l'etnologia. El primer corrent de pensament va ser l'evolucionisme, que estudiava els diferents pobles que s'han anat succeint al llarg del temps i el pas d'un estadi a l'altre. Podem citar com a autors més representatius Lewis H. Morgan.
- Un altre corrent és el difusionisme, que estudia la desigualtat entre les cultures i indaga sobre les formes mitjançant les quals es realitza la transmissió cultural d'unes societats a unes altres. Un altre corrent és el funcionalisme, que estudia sobre la funció que cada element de la cultura té i aporta a les característiques generals d'aquesta, de tal manera que si un element o fenomen

cultural no cobreix la necessitat biològica i social, aquest desapareix. Malinowski és el seu màxim referent.

- D'altra banda, ens trobem amb l'estructuralisme, de Levy-Strauss, el qual indaga sobre els aspectes que hi ha en la base de l'inconscient col·lectiu, que desemboca en la importància de la comunicació i en l'intercanvi per a la creació i modificació de les cultures. I, finalment, tenim el neoevolucionisme, que va tenir lloc en la meitat del segle XX i tracta d'explicar el desenvolupament de la cultura en funció de l'energia disponible per l'individu. Leslie White va ser un autor representatiu d'aquest corrent.
- Una vegada explicats els conceptes d'etnologia i etnografia i fet un breu recorregut pels diferents corrents del pensament etnològic, és necessari que ens endinsem en el concepte de les ciències de l'educació des d'una mirada antropològica. En primer lloc, podem començar per discutir la relació que hi ha entre antropologia de l'educació i història de l'educació.
- La història com a disciplina es refereix solament a societats amb informació escrita del seu passat, però les societats no solament transmeten sobre si mateixes mitjançant documents escrits. Per contra, l'antropologia de l'educació estudia la transmissió cultural que es du a terme també sense text escrit i, en contextos actuals, on els nens s'especialitzen i eduquen. La història estudia l'escola i l'educació del passat, l'antropologia de l'educació també estudia el present.
- En segon lloc, és important establir les similituds i diferències entre l'antropologia de l'educació i la sociologia de l'educació. La sociologia de l'educació pretén explicar els fets socials i educatius en virtut d'altres fets socials. Si l'antropologia de l'educació fos exclusivament una part de la sociologia de l'educació, els fets dels quals s'ocupa l'antropòleg de l'educació només serien considerats des d'una perspectiva social, i quedaria fora del seu

interès tota consideració d'un altre tipus, com podrien ser consideracions biològiques o filosòfiques, per exemple.

- Un altre criteri de demarcació és la preferència de l'antropologia d'educació per les societats estables davant la preferència de la sociologia de l'educació per societats dinàmiques o en ràpid procés de canvi. L'antropologia de l'educació no es deixa reduir a la sociologia de l'educació perquè les mira des d'una perspectiva molt més àmplia i perquè no pretén explicar els fets humans sols en virtut de la realitat social immediata i pròxima. Per tant, l'antropologia de l'educació estudia els modes de conducta del passat i dels altres, i del nostre i de nosaltres mateixos en relació amb l'educatiu; en canvi, la sociologia de l'educació ens permet entendre el medi on es desenvolupa i educa l'ésser humà.
- Finalment, seria necessari parlar de la psicologia de l'educació, que presenta temes d'estudi relacionats amb l'antropologia de l'educació, com per exemple en l'estudi de l'aprenentatge, la conducta social, el desenvolupament humà o la diferenciació individual. De fet, és tanta la relació que s'ha creat una nova branca dins de l'antropologia de l'educació anomenada antropologia psicològica.
- No obstant això, la gran diferència entre les dues disciplines radica en el fet que la psicologia de l'educació tracta de descobrir les bases generals del comportament humà partint de la realitat individual i no tant de la cultural, mentre que per a l'antropologia de l'educació la comparació és essencial en la mesura en què parteix precisament de les diferències culturals.
- Ha estat un plaer, com sempre, compartir espai d'aprenentatge amb vosaltres i iniciem amb entusiasme aquesta nova aventura Anthropos. I recordeu subscriure-us al canal si encara no ho heu fet, així com escriure un comentari amb la vostra reflexió, dubtes o aportacions.

- PÒDCAST 3 VALENCIÀ https://www.ivoox.com/3-aventura-valencia-audios-mp3_rf_47161683_1.html?autoplay=true

PÒDCAST 4

- Benvingudes i benvinguts a la quarta aventura Anthropos, en la qual descriurem alguns problemes teòricopràctics de l'antropologia de l'educació. Realment no són problemes, sinó qüestions que es troben en la base de la nostra matèria.
- En aquest tema parlarem sobre les relacions entre la socialització, la cultura i l'educació, descriurem els processos d'enculturació i aculturació, veurem el significat i problemes amb l'etnocentrisme, i, finalment, el relativisme i la universalitat.
- Com tots els temes d'antropologia de l'educació, aquest també resulta de gran interès perquè veurem qüestions tan importants i necessàries per a la vida i supervivència dels éssers humans com ho són la socialització, la cultura i l'educació.
- Bé, perquè entrem en matèria. A mi em resulta molt esclaridora, com a inici, la descripció que realitza Gervilla en la mesura que l'ésser humà no té més remei que construir el seu mode de ser, ja que naixem humans, però ens hem d'humanitzar; naixem persones, però ens hem de personalitzar; naixem amb la capacitat de ser socials, però ens hem de socialitzar. Així descobrim que els humans, des del naixement, entrem en un procés d'humanització, de personalització i socialització que seria impossible de dur a terme sense la cultura i, per descomptat, sense l'educació.
- Efectivament, naixem amb aquestes tres potencialitats, però no seríem capaços de desenvolupar-les si no fos per la socialització inicial que ens ofereix, en primer lloc, la família i l'entorn més pròxim i sense la qual no seríem capaços de sobreviure. És a dir, les potencialitats pròpies de l'ésser humà es desenvolupen gràcies a aquest procés socialitzador, mitjançant el qual adquirim

i fem nostra l'experiència social, que és el resultat de les interaccions amb altres éssers humans i que influeix en el desenvolupament de la nostra personalitat.

- Perfecte. És en la interacció amb els altres el que ens fa adquirir els coneixements necessaris per a sobreviure i integrar-nos en la societat. Coneixements que anomenarem cultura perquè hi concorren totes, absolutament totes les activitats humanes.
- Exacte, Francesc. Així doncs, cultura són totes les formes de vida i característiques d'una societat determinada. Inclou costums, pràctiques, codis, normes, regles, vestits, religió, rituals, normes de comportament i creences.
- Molt bé. I afegiria, com ja sabeu, que el terme *cultura* ve del llatí *colo, colere*, que significa 'conrear o cuidar el camp o el bestiar' i amb el temps s'ha anat entenent com a formació i cura de la ment. Podem dir, com ho fan molts pensadors, que la cultura és un fenomen exclusiu dels éssers humans.
- En el transcurs del temps la cultura ha anat classificant-se de la següent manera: segons l'extensió, pot ser universal, total o particular; segons el desenvolupament, pot ser primitiva, civilitzada, analfabeta o prealfabeta i finalment alfabetada; segons la intenció, pot ser postfigurativa, que mira al passat per a repetir-lo, configurativa, que pren models de conducta dels contemporanis, i prefigurativa, que és innovadora i no imita models, sinó que els pren com a referents.
- D'altra banda, hi ha una discussió entre la consideració de l'ésser humà com a creador de la cultura capaç de transformar-la o si és la cultura la que transforma a l'ésser humà. El que sí que és evident és que sense l'ésser humà no hi ha cultura.
- En efecte, l'evidència és que l'ésser humà es construeix en un entorn sociocultural, és a dir, es construeix en interacció amb els altres. Dit d'una altra manera, adquireix els estils de vida de la societat en la qual naix i ho fa a través de l'educació.

- Una qüestió. Creieu, doncs, que la trobada entre la cultura i l'educació té l'objectiu de servir a la creació, assimilació o transmissió de la cultura a la societat perquè els éssers humans puguin assimilar-la i, d'aquesta manera, integrar-s'hi?
- Efectivament, Francesc. Perquè, com hem pogut comprovar en totes les definicions de diversos autors de l'educació i de la cultura, aquestes són inseparables. En totes elles diríem que l'ésser humà sense cultura i sense educació no és un ésser humà complet.
- Així és, Carolina. Parlem, doncs, d'un cercle de relacions ésser humà-cultura-educació que ocasiona punts de trobada i a vegades, de confusió.
- Ah, sí?, i per què confusió?
- Doncs perquè la cultura i l'educació no poden entendre's com una total identificació, ja que una cultura que no siga humanitzant no podem considerar-la educació. Per exemple, quan se'ns mostren relacions humanes degradants o amb continguts violents, aquestes poden ser cultura, però no podem considerar-les continguts educatius perquè l'objectiu de l'educació és la millora de l'ésser humà.
- Diríem, llavors, que l'educació és un procés humanitzador i alliberador que fa l'ésser humà més humà?
- Efectivament, Francesc.
- D'altra banda, sembla que hi ha diversos conceptes relacionats amb l'adquisició de la cultura. En aquest sentit, quina diferència hi ha, llavors, entre els termes *enculturació*, també anomenat *endoculturació*, i *aculturació*?
- Herkovits en 1948 va utilitzar *endoculturació* per a identificar el procés pel qual els membres d'una societat adquireixen els coneixements i valors propis de la comunitat en què naixen. I el terme *aculturació*, descrit per alguns autors estatunidencs, és

l'intercanvi, transmissió i ajustament de costums a conseqüència de contactes entre pobles de nivell inferior i superior.

- Bé, doncs, una vegada diferenciats els conceptes d'*endoculturació* i *aculturació*, i lligats a aquests, trobem els seus derivats, descrits com a maneres, mitjans i limitacions al concepte d'*enculturació*. I respecte a l'*aculturació*, els seus significats, diferències entre *aculturació*, *deculturació*, *endoculturació* i *transculturació*, i les formes que pot adquirir la *deculturació*.
- Efectivament Mireia. I a més, seguint amb el tema, també ens trobem un altre concepte preocupant en la societat com ho és l'etnocentrisme, que és l'actitud mitjançant la qual s'observa la resta de cultures des de la perspectiva de la pròpia cultura i amb la creença que la pròpia és la de més valor. Tot això porta com a conseqüència la impossibilitat d'una societat intercultural, amb grups estancs sense comunicació entre ells.
- Finalment, el tema 4 descriu els conceptes de *relativisme* i *universalitat*. Així veiem que *relativisme* és el que afirma que no existeixen veritats universalment vàlides i que totes les cultures tenen el mateix valor. Això dificulta la cerca de la veritat, fomenta l'individualisme, i com que tot és vàlid, pot donar peu al fet que sorgisquen dictadures en les quals preval la llei del més fort.
- Exacte. D'altra banda, l'universalisme coincidiria amb els trets culturals comuns i compartits per totes les cultures i tots els temps. Sens dubte és més fàcil descobrir els elements pròxims al relativisme, ja que per a trobar els universals es requereix una investigació més profunda, perquè varien d'una cultura a una altra.
- I bo amb tot això, ja hem arribat a la fi d'aquest pòdcast de l'Aventura 4, recordeu subscriure-us al canal i deixar els vostres comentaris.

PÒDCAST 4 VALENCIÀ <https://www.ivoox.com/48012068>

PÒDCAST 5

- Benvingudes i benvinguts a la cinquena Aventura Antropos, en la qual parlarem dels processos d'adquisició i transmissió cultural. En un primer moment l'estudiarem com a objecte de l'antropologia de l'educació.

D'aquesta qüestió se'n van ocupar els etnògrafs de l'Escola de Cultura i Personalitat, aportant etnografies amb descripcions de formes de criança infantil i enculturació de les més diverses societats humanes.

- I un dels autors considerat pioner de l'antropologia i l'etnologia de l'educació va ser Spindler, que mitjançant els seus estudis i observacions a l'escola va proposar un model instrumental per a comprendre els processos del canvi de cultura. També altres autors van treballar el procés de transmissió, com Gearing, que va considerar l'educació com un flux d'informació; o Dobbert, que va estudiar els elements i contextos en els quals els xiquets i xiquetes aprenen les formes culturals en tres societats diferents.
- Strauss i Quinn fan un pas més i estudien els processos, fixant-se en les diferències entre el que es pretén ensenyar i el que finalment s'aprèn: la incorporació de les teories psicològiques explica els processos pels quals la cultura es transmet i s'aprèn.
- El contacte amb la cultura en la qual naix l'ésser humà es converteix en moderadora a través dels mecanismes de transmissió i adquisició, amb l'objectiu de convertir-lo en un membre social, mitjançant l'aprenentatge de símbols, coneixements, creences, valors i actituds davant la vida, tot això estructurat en unes normes culturals que configuraran la personalitat i els estils de vida.

- Has comentat el tema dels símbols, Francesc. I realment és una qüestió molt important perquè, al cap i a la fi, els símbols són una expressió de tots els elements d'una cultura. Hem d'aprendre els símbols que se'ns transmeten relatius a la nostra cultura i, al mateix temps, cal fer-ne una valoració. És el que anomenarem judicis de valor. També hem llegit en el manual que els símbols s'aprenen i conformen a través de l'*ethos* i l'*eidos* cultural, però què diríem que és *ethos* i *eidos*?
- Perquè Carolina, diríem que *ethos* són les idees, els sentiments i valors d'una societat, i l'*eidos* són les manifestacions visibles de les idees, els sentiments i els valors.
- En el procés de transmissió cultural, Spindler afirma que els rituals i cerimònies d'iniciació són moments en els quals els subjectes senten la pressió que els indueix a un canvi en la vida per l'aplicació de noves normes culturals que han de complir-se per a la interacció en la societat.
- Per part seua, Hymes fa referència a la comunicació interactiva en el mode de transmissió dels participants. Kimball, al seu torn, indica que hi ha un aspecte de la transmissió que és exclusiu dels professionals de l'educació, és a dir, de l'educació formal. I finalment, Walcott convida a investigar en l'aprenentatge de la cultura, indagant sobre aspectes particulars de les cultures i investigant en marcs culturals.
- En efecte, Francesc. Referint-nos ara als fonaments socioculturals de l'aprenentatge humà, trobem que l'estudi de la transmissió del coneixement ha de ser reflexiu i a més ha d'incloure tant els components cognitius com els afectius del coneixement.
- Molt bé. Centrant-nos ara en una antropologia de l'aprenentatge, aquesta ha d'incloure la perspectiva sociocultural sobre la transmissió del coneixement, la perspectiva del qual requereix

les següents anàlisis: processual, estructural, contextual, històric i variables biològiques.

- A continuació, arribem a un element clau i altament complex per la quantitat de factors que hi intervenen, com és el de la transmissió i adquisició de cultura. Efectivament, Carolina, la transmissió i adquisició de cultura abasta els conceptes d'escolarització, educació, socialització, enculturació i aculturació, a més d'una multiplicitat de processos de producció, reproducció, modificació, construcció, transacció, apropiació, difusió, etcètera, de la cultura.
- Entorn d'això hi ha hagut intents per a elaborar una teoria de la transmissió i adquisició de la cultura, però cal tenir en compte que tant en la transmissió com en l'adquisició es produeixen canvis deguts als filtres que apliquen el transmissor i el receptor, i que venen determinats pels esquemes previs dels intervinents en el procés.
- Efectivament, en l'adquisició de cultura, l'escola intervé transmetent coneixements, tabús, prohibicions, actituds, etcètera., mitjançant el llibre, el professor, vídeos, etcètera, establint una relació entre el transmissor i el receptor, el professor i l'alumne, en la qual no sols es transmeten coneixements, sinó característiques del llenguatge no verbal, preferències alimentàries, etc.
- Bé, actualment continua sent important el valor de l'escola en el procés de transmissió cultural, però a més cal tenir en compte la gran quantitat d'informació que transmeten els mitjans i, com no, Internet, que d'alguna manera influeix en el concepte de llogaret global i del coneixement de cultures, que d'una altra manera seria molt difícil conèixer.
- Les normes d'una societat són elements importants que estan en el procés de transmissió i adquisició, perquè són clau per a la convivència. Podem identificar-les com a marc de referència

compartit que només existeixen si es comparteixen entre l'individu i l'ambient social, i també poden considerar-se pressió social.

- Exacte. I seguint, Francesc, amb el procés de transmissió i adquisició de cultura, ens trobem que la mitologia, com a branca de l'antropologia, és un altre element a considerar per a l'antropologia cultural. El mite forma part del conjunt de creences d'una societat que, al costat de la religió, el ritu i la màgia, condicionen el sistema de valors i, en conseqüència, les normes que fan possible l'ordre social.
- Efectivament, la mitologia sempre ha estat en conflicte amb la raó. De fet, els filòsofs grecs exalten la raó i posen en dubte que el mite siga una manera de conèixer la realitat.
- Per això, d'altra banda, la noció d'història s'oposa a la de mite en la tradició judeocristiana. No obstant això, les distincions entre raó i mite i entre mite i història mai han sigut absolutes, perquè en tots els períodes històrics trobem explicacions suposadament realitzades des de la raó amb justificacions inspirades en mites. Efectivament, l'interès pel mite podem trobar-lo en quasi totes les disciplines universitàries més recents, com l'antropologia, la història, la psicologia, història de les religions, ciència política i lingüística.
- I així, trobem que l'objectiu del mite és el d'establir vincles d'unió entre el món real i el sobrenatural, i el profà amb el sagrat, utilitzant per a això símbols de referència d'un món que podríem qualificar de real i profà.
- I referent al mite i la societat, direm que el significat sociològic del mite és universal entre els antropòlegs. Tanmateix, això no implica que es considere el mite com una funció de la societat humana, encara que en realitat coexisteixen.
- Si passem, Francesc, al següent punt del tema, seria el que defineix l'ésser humà com a únic subjecte d'educació i de cultura.

Així, es considera l'educació com un procés permanent de construcció humana pel qual els humans es fan més humans.

- Clar, però la dificultat consisteix a tractar de concretar el sentit de la humanització quan es pretén especificar els valors que humanitzen i aquells que més humanitzen. Diríem que humanitzar és individualitzar, socialitzar, desenvolupar el cos, l'afecte, la intel·ligència, la voluntat, la relació amb la naturalesa, amb Déu, amb la cultura.
- I amb tantes potencialitats és comprensible la quantitat de diferents definicions sobre el que és educació i que, al seu torn, estan en relació amb la concepció que es tinga de l'ésser humà.
- De totes maneres, l'educació ha de ser integral en el sentit d'educar totes i cadascuna de les potencialitats humanes incorporant valors culturals i jeràrquicament ordenats.
- I, què diries, Francesc, sobre l'educació com a procés de reproducció?
- Doncs diria, Carolina, que l'educació com a reproducció significa que contràriament al que podria esperar-se d'una bona educació, aquesta reproduïx els codis, els continguts i formes de comunicació de la cultura de les classes dominants.
- Molt clar, i sobre l'assimilació cultural?
- Doncs, en aquest cas, seria el procés pel qual una minoria és absorbida per la societat que la rep, i que origina un desajustament entre les diferents cultures que es percep majoritàriament en l'educació.
- Per a evitar aquesta assimilació i pèrdua de la cultura minoritària es va proposar l'aplicació del *melting pot*, mitjançant el qual el contacte de poblacions culturalment diferenciades originaria una nova identitat cultural mitjançant la fusió de les aportacions dels diferents sectors de la població.

- Sí Carolina, però això està molt bé. Tanmateix, l'experiència va fracassar perquè la majoria va acabar imposant la seua cultura sobre les minories.
- I, d'altra banda, trobem el model de pluralisme cultural, que consisteix a conviure en harmonia en societats amb diferències ètniques, culturals, religioses, lingüístiques, etcètera. Se suposa que les minories retenen els seus trets culturals i malgrat els conflictes que poden anar sorgint, és preferible el respecte a la diferència que l'eliminació forçada d'aquesta.
- Sí, molt bé, Carolina. Finalment, l'ésser humà des del moment del naixement és un ésser en formació amb tres processos: creixement, maduració i desenvolupament. És, doncs, un procés de perfeccionament que es realitza mitjançant l'educació i gràcies a l'educabilitat.
- I gràcies a tu Francesc. Fins ací el pòdcast del tema 5, que, com sabeu, heu de completar mitjançant el manual i les presentacions a l'Aula Virtual. I no oblideu deixar els vostres comentaris en el canal.

PÒDCAST 5 VALENCIÀ <https://www.ivoox.com/48254209>

PÒDCAST 6

- Benvinguts, Francesc i Xavier, que s'incorpora al nostre pòdcast sis. I comencem la sisena Aventura Antropos, en la qual descriurem els mètodes i les tècniques d'investigació utilitzats per l'antropologia de l'educació. Com vam veure en l'aventura 2, els sabers antropològics de l'educació els dividim en aquells de caràcter empíric i els de caràcter filosòfic, dos models d'estudi dels quals participa antropologia de l'educació.
- Gràcies, Carolina. Sí, una mostra són les dues perspectives teòriques que han prevalgut en les ciències socials. En primer lloc, el positivisme,

que intenta, mitjançant procediments objectius, mesurables i quantificables, mostrar els fets tal com són en un moment donat, com una foto fixa. També reconsidera factors històrics socials. Persegueix la generalització dels resultats de la investigació i considera l'experiència com una cosa predictable. Els seus autors recognoscibles en els segles XIX i XX seran Comte i Durge, respectivament.

- Molt bé, perquè el segon punt de vista, subjectivista, amb una gran trajectòria en la filosofia i la sociologia, és la fenomenologia. Aquesta emfatitza les experiències humanes com a úniques, intenta buscar la solució als problemes considerant l'element històric i, enfront de la foto fixa del positivisme, es preocupa del valor intencional dels fets.
- I, arribats a aquest punt, ens preguntem de quina manera es du a terme la investigació en antropologia de l'educació des d'una perspectiva filosòfica i quins són els mètodes que utilitza.
- Molt bé. Començarem pel mètode fenomenològic, l'objecte d'estudi del qual són els fenòmens com aquelles evidències o certes que ens venen donades i dels quals, mitjançant la consciència, trasllem la nostra primera impressió subjectiva cap a una interpretació més transcendental, profunda i comprensiva del fet vivencial. D'aquesta manera el significat de l'educacional, des del mètode fenomenològic, aspira a descriure la seua complexitat en un esquema integrador de l'educació que siga comprensiu d'aquesta.
- Perfecte. I un poc més lluny pretén anar el mètode hermenèutic. Trobem els seus orígens en l'Antiguitat, mitjançant la comprensió i interpretació de textos i poemes que transmeten missatges dels déus. En l'origen, l'hermenèutica contemporània, seguint Dilthey, serà un mètode per a la interpretació basat en el coneixement previ de les dades de la realitat a estudiar, un mètode que permeta revelar els

significats de manera objectiva i vàlida. Llavors, l'hermenèutica serà com una manera d'arribar a comprendre el coneixement de la veritat?

- En efecte, així ho entén Gadamer, servint-se del criteri del consens per a explicar-nos que comprendre és posar-se d'acord amb algú a través del mitjà universal per a realitzar tal consens, acord o comprensió, el llenguatge. Per això, per a Gadamer, comprendre seria sinònim d'interpretar. D'aquesta manera, la investigació educativa tractarà de comprendre la realitat educativa mitjançant la interpretació d'anàlisi, comentaris o estudis diversos sobre l'educació.
- En canvi, el mètode logicoreflexiu no menysprea l'anàlisi empírica. Autors significatius, com Novak, Cassier, Ghlen o Portman, plantegen un exercici reflexiu que organitzi els resultats experimentals en estructures vàlides per a una anàlisi que permeti categoritzar una comprensió unitària sobre la realitat en estudi.
- Ara ens detenim en la quarta metodologia fonamental per a l'antropologia de l'educació des de la perspectiva axiològica. L'anàlisi de contingut pot revelar-nos molts significats sobre el món dels valors, com diu Gervilla.
- En efecte, Francesc, aquest coneixement, adquirit amb la tècnica de l'anàlisi de contingut, permetrà actualitzar amb detall el contingut de qualsevol comunicació, i realitzat amb perspectiva axiològica, facilitar la comprensió dels valors inherents en qualsevol document.
- Així és. L'educació dels principis del saber científic, present tant en les seues característiques com en les bases que desenvolupa el seu estudi, converteix l'anàlisi de contingut axiològic en l'organització de procediments i regles per les quals el científic genera i organitza els resultats acumulats. D'aquesta manera arribem a una diferenciació important per al tema que ens ocupa. Definirem la metodologia com

el procés d'estructuració que permet a l'investigador reflexionar a fi de produir i organitzar el coneixement recopilat, mentre que en les tècniques d'investigació s'identificaran amb les formes i procediments de recollida de dades.

- Perfecte. Concloem ja amb la nostra proposta sobre els mètodes d'investigació científica d'antropologia de l'educació. Els estudis antropològics, tradicionalment, han tingut una visió comprensiva dels grups culturals propiciats per estudis *in situ* per a accedir al sistema de significacions dels valors i creences que subjauen en els comportaments, estils de vida i relacions que s'estableixen entre ells.
- En canvi, l'antropologia de l'educació és una ciència empírica que du a terme investigacions sobre modes, valors i estils de vida de l'educand sobre les circumstàncies culturals que apel·len a aquest viatge educatiu. I en aquest sentit, des d'antropologia de l'educació es promou un canvi sobre la manera d'analitzar els processos de transmissió cultural que es duen a terme en la pràctica escolar, i només des d'una anàlisi combinada, en la qual ha de prevaldre el caràcter descriptiu i interpretatiu, però sense menysprear les necessàries aportacions empíriques que ajuden a comprendre i facilitar una presa de decisions pedagògiques, aquestes pugen arribar a ser consolidables.
- Molt bé. Ara ja podem respondre com enfocarem els problemes i la manera de buscar les respostes. L'antropologia clàssica va venir a definir el mètode, segons Rossi i O'Higgins, com els principis que organitzaran la selecció i recopilació de les dades d'estudi. Prevalen els estudis de camp i els estudis comparatius com a mètodes més emprats, i entre els procediments o tècniques que l'antropologia

utilitza per a la recopilació de dades, destaquen les entrevistes i l'anàlisi de documents.

- Molt bé. D'aquesta manera l'antropologia, com a camp d'estudi, buscarà les respostes a través de l'ús de l'etnografia, la definició de la qual ens aporta molt, ja que la sensibilitat i la possible verificació teòrica són dos aspectes positius de la investigació etnogràfica, tal com assenyalen Hammersley i Atkinson. Entre els desavantatges només cal apuntar la no possible generalització a altres camps dels seus resultats.
- Comentem els paradigmes des dels quals es realitza la investigació etnogràfica. En primer lloc, Malinowski, autor referent del realisme etnogràfic, du a terme un informe precís de les formes de vida d'un grup de població la identitat cultural de la qual queda recollida per les observacions realitzades i recopilades per l'estudi de camp, de manera que se superen les idees preconcebudes plantejades des d'una altra opció cultural externa. Des del corrent interpretatiu, autors en aquesta línia, com Denzyn, plantegen l'adquisició de significats durant aquest procés d'intercanvi simbòlic presents en el procés de socialització. Geertz atribueix a aquestes teories la funció de construir significats que emfatitzen el paper de la cultura en la vida dels pobles.
- Molt bé. La crítica cap als corrents clàssics ha vingut des de la nova etnografia, i ha modificat tant l'exposició de les dades recollides com, en algun cas, els objectius de la investigació a la societat, la forma de transmissió cultural amb l'assimilació de determinats objectius polítics. Les tres línies d'investigació etnogràfica, el procés d'estudi de la qual pot perseguir objectius diferents, posaran l'èmfasi en la reproducció cultural esdevinguda en els sistemes socials. Vegem ara

el marc del treball etnogràfic en un sistema social del nostre interès, l'educació.

- Molt bé. En el terreny educatiu, o bé partim d'una situació o problema plantejat fonamentat per alguna teoria educativa, les hipòtesis de la qual podran sotmetre's a verificació; o bé, a partir d'una situació concreta, es produiran plantejaments que podran ser replicats per a la seua confirmació en investigacions futures. En la construcció del procés d'estudi cal relacionar la recollida d'informació amb l'anàlisi posterior de les dades, considerant tres dimensions clau per al seu tractament: el temps, la població i el context.
- Concretant, segons Aguirre, el procés pot contenir les següents fases: delimitació del camp d'estudi etnogràfic, estudi de la documentació sobre el tema, d'acord amb els nostres objectius de l'estudi, el treball de camp pròpiament i, finalment, les conclusions una vegada analitzat i organitzat el material que es plasmen segons el tipus de relat triat.
- Molt bé. Un altre aspecte rellevant fa referència a la validesa. Malinowski planteja la fiabilitat entre el material recollit i la seua presentació teoritzada. Naroll, per part seua, ens proposa els factors indicatius de qualitat de l'estudi demogràfic. I, finalment, Eisenhart esmenta els criteris de fiabilitat i validesa perquè la investigació puga ser replicada. Una vegada exposat el marc normatiu de la metodologia del procés demogràfic, passarem a veure els procediments operatius inclosos.
- Perfecte. Disposem de diverses tècniques que podran ser utilitzades de forma combinada. En primer lloc, l'observació participant, que, com bé ens diu Sanmartín, és una tècnica empírica dissenyada per a treballar sobre el terreny i és la tècnica que millor defineix els estudis

antropològics. Consisteix a participar en la vida quotidiana d'una comunitat, on l'etnògraf aprèn a ser un membre del grup.

- I l'observació participant pot combinar-se amb entrevistes etnogràfiques que, en funció del grau d'estructuració, presentaran uns requisits i utilitat diferenciats; procediments similars, com les històries de vida i entrevistes biogràfiques, ens ajudaran a millorar el contingut d'entrevistes etnogràfiques posteriors o elaborar informes sobre el grup d'estudi.
- I també entre les tècniques més emprades hui dia, tenim la consulta de documentació, que ens permetrà una interpretació del context més àmplia que la mera experiència directa.
- Perfecte. I, en quart lloc, la tècnica de la introspecció, a manera de diari, permet portar un seguiment de totes aquelles reflexions inherents al treball d'estudi: sentiments, intuïcions i conseqüències provocades pel treball de recerca seran objecte d'anàlisi. Segons Denzin i Peltó, la generalització dels resultats serà possible si s'empra la perspectiva quantitativa per al registre de la informació.
- I, finalment, a través de la triangulació de resultats, serà possible la validació de les aportacions dels investigadors i investigadores implicats. La seua finalitat se centra, segons Arias, en la reducció del biaix intrínsec dels investigadors, i incrementar així la validesa dels resultats. Segons aquest autor parlarem de quatre tipus de triangulació.
- Molt bé. Una vegada vistos els procediments per a descriure la cultura d'una comunitat social, arriba el moment d'endinsar-nos en una comunitat concreta: l'escola. L'etnografia escolar ve a ocupar-se de contextos, creences i activitats dels agents que participen en la

comunitat educativa, tractant de recopilar amb detall la vida a les aules.

- Aquesta missió etnogràfica de l'escola ha centrat els seus estudis en dos camps d'estudi: la investigació del paper de l'escola en la transmissió cultural i l'exploració del conflicte cultural a l'aula.
- I així és, Francesc: tradicionalment s'ha considerat l'escola un agent transmissor o reproductor d'una sèrie d'elements culturals que permetien a les noves generacions assumir fàcilment la socialització cultural des d'una perspectiva continuista. Des de l'etnografia escolar, en canvi, els estudis se centren en aquells elements oblidats de la transmissió cultural directa i explícita que queden inscrits en continguts silenciats o implícits del currículum oficial.
- En efecte, Carolina: l'estudi sobre la manera com la naturalesa de la societat dificulta el procés educatiu ha centrat l'interès de l'etnografia escolar des de tres tipus d'anàlisis: l'estudi relatiu a la desconexió plantejada per les diferències culturals entre l'escola i els seus destinataris, amb el consegüent perjudici indesitjat cap a l'alumnat, com apunten Jacob i Sanday. Les altres dues aportacions se centren en estudis sobre l'organització del funcionament de les aules com a factor de canvi cultural i, d'altra banda, una anàlisi macroeducativa centrada en la interacció entre les escoles i a les aules basada en la interacció del personal educatiu i en la manera d'exposar els elements culturals en el procés d'escolarització.
- Molt bé. A la fi del segle XX, amb l'arribada de les tecnologies de la informació, apareix una nova dimensió de les relacions socials, la virtualitat, un nou espai de producció cultural. La seua atenció etnogràfica ha anat rebent diferents noms, el més reconegut dels quals és el d'etnografia virtual. Aquest nou camp d'estudi ens

permetrà explorar les relacions entre la tecnologia i la vida quotidiana de les persones i, per descomptat, també de l'espai educatiu, encara que les seues limitacions siguen variables. Aquesta actualització continuada serà un dels beneficis implícits del procés d'adaptació.

- D'altra banda, la investigació qualitativa també ha utilitzat l'observació participant. Entre els seus mètodes de més èxit pedagògic apareix la investigació-acció, terme que va encunyar Lewin. Aquest autor la va definir com un model la investigació del qual s'incardina en l'acció social, en el canvi social a través d'un procés cíclic en el qual els participants, mitjançant la seua implicació, passen a formar part de la investigació i del canvi social.
- Molt bé. Per a finalitzar acabem amb una metodologia emprada en tots els nivells de treball antropològic, els mètodes comparatius. Aquest mètode va ser molt ben rebut pels evolucionistes del segle XIX en permetre una verificació de les seues tesis. En l'intent de denunciar les lleis universals de la cultura, mantenien que totes les cultures evolucionen seguint els mateixos estadis culturals.
- Efectivament, se'n poden distingir quatre tipus: els mètodes correlacionals, on s'analitzen les comparacions de les diferents institucions socials mitjançant dades interculturals; la comparació controlada, mitjançant l'anàlisi d'ítems o variables culturals s'analitzen els determinants culturals; la comparació estructural, on s'exploren les diferències dels sistemes culturals com ara el parentiu, la política o la mitologia; i, en últim lloc, la comparació estadística, que se centra en les identitats comunes presents en qualsevol societat humana, el descobriment de la qual pot abastar-se de manera similar a les lleis naturals.

- I arribats fins ací, companys, podem assenyalar una característica inherent als camps d'estudi antropològic, la seua varietat. Actualment, allunyats ja dels clàssics estudis de societats primitives, es fa necessària la delimitació de les possibilitats de coneixement que presenta l'antropologia enfront d'altres ciències socials.
- En efecte: la necessitat d'un enfocament específic propi de l'antropologia. Aquest, igual que en altres ciències, radicarà en l'objecte d'estudi constituït per les preguntes significatives sobre uns certs fenòmens socioculturals. El seu reconeixement i qualitat en el procés d'investigació dependran de la profunditat de la mirada antropològica, definida per Jociles com un conjunt de principis que acaben guiant les indicacions de l'investigador.
- Perfecte. Un element fonamental d'aquesta serà contenir una teoria que facilite la interpretació cultural, un diàleg de contingut cultural que permeta a l'antropòleg anar més enllà de la crònica de successos particulars.
- Així és. La societat humana és molt complexa i no podem abordar-ne l'estudi des de reduccionismes biològics, psicològics o socials. La mirada antropològica és una mirada més àmplia, més profunda, que la d'altres ciències que s'ocupen de l'humà.
- Molt bé. Moltes gràcies, Francesc i Carolina. Dir-vos que ha sigut un plaer compartir amb vosaltres aquest espai d'aprenentatge i que iniciem amb molt d'entusiasme aquesta nova Aventura Antropos. Recordeu, també, que podeu subscriure-us al canal si encara no ho heu fet, així com escriure els comentaris sobre les vostres reflexions, dubtes i aportacions en el fòrum previst per a això.

PÒDCAST 6 VALENCIÀ <https://www.ivoox.com/48512560>

PÒDCAST 7

- Companys i companyes, benvingudes, benvinguts, i també l'alumnat, a la setena Aventura Antropos, en la qual descriurem els contextos en els quals participa la construcció de les identitats culturals, així com les propostes educatives basades en la multiculturalitat i la interculturalitat.
- Bé, començarem per definir el terme *educació multicultural* com la preocupació sobre la preeminència d'una cultura dominant i majoritària enfront de l'existència i valors d'altres perspectives culturals diferents.
- Així és, i des de diferents posicionaments teòrics s'ha tractat d'entendre el seu concepte, els enfocaments d'intervenció educativa i, en definitiva, la seua realitat i actualitat. Werma, Bartolomé i Galiano són alguns autors que referencien aquest assumpte.
- Clarament, en les definicions anteriors s'expressen dues dimensions que ens facilitaran una anàlisi més profunda del tema. Estem parlant del fenomen de convivència i confrontació entre cultures, la interpretació de les quals ens obri el camí de dues expressions pròximes però diferents.
- En efecte, Xavier: entenem que l'educació ha de superar la mera addició de cultures que planteja la multiculturalitat i suggerir, amb més encert, la promoció d'una interrelació cultural, com planteja l'educació intercultural.
- Exacte. Mentre anem construint, al llarg de l'aventura, l'estat del projecte intercultural, no podem menysprear els factors encoratjadors de debats o característiques que han millorat el concepte d'educació multicultural.
- Vegem ara com les tesis interculturalistes són concordes amb la diferent evolució cultural esdevinguda a l'ésser humà. El diferent accés a la millora de la universalitat semàntica i uns asimètrics

ritmes tecnològics, condicionats per les particularitats de l'entorn regional durant el Paleolític, l'inici del consum agrícola, planificat, subjecte a arcaiques formes d'economia política, ja en el Neolític provocà les primeres societats amb clares diferències en les relacions de poder.

- En efecte Francesc. Aquest viatge per les èpoques passades ens ajuda a comprendre l'home actual, apreciament factors que van condicionar la seua forma de vida i adaptació. Si aquest plantejament d'influència de factors, com ara les característiques de l'entorn, el traslladem a les diferents cultures de les quals formem part, podem advertir com és fortuït el fet de pertànyer a una mena de cultura i no a un altre i, per tant, no sembla encertada la idea d'identificar unes cultures superiors a unes altres.
- I així es contempla des de l'antropologia, quan ens adverteix de fugir de l'etnocentrisme en tractar de comprendre sistemes socials i culturals diferents del nostre. No obstant això, en la nostra societat i, sobretot, en el camp institucional de l'educació, cal matisar una segona convivència, les diferents cultures familiars dins de l'entorn institucional.
- Clarament, Carolina, la família és el primer referent. Hi tindran lloc els primers processos de socialització i enculturació, la primera interpretació cultural i comprensió del sistema social. És en la família on comencen a implantar-se els valors, idees i conductes que organitzaran una construcció personal particular: es porta a terme el procés d'endoculturació.
- És clar, Mireia, que quan l'individu ingressa a l'escola, el seu bagatge cultural previ parteix del procés de socialització familiar, i serà en aquest punt on l'escola haja de treballar la diferència des del respecte mutu, arribant fins i tot a equilibrar aspectes culturals radicalment diferents des d'opcions educatives

multiculturals i, més encertadament, intervencions des de l'educació intercultural.

- En efecte, Francesc. Vegem ara el procés que fa referència a la transmissió de trets culturals entre diferents cultures de diferents societats en un mateix espai social. El procés de difusió va ser utilitzat pels antropòlegs com a principi explicatiu de les diferències i semblances socioculturals. Ningú dubta avui dia que la proximitat entre societats va associada a les semblances de trets culturals.
- I en la configuració humana dels trets culturals, cultura i societat apareixen interrelacionades. En la construcció simbòlica adquirida pels subjectes a través del procés de transmissió, l'adquisició sociocultural, permet la integració de l'*ethos* i l'*eidos* cultural en la seua construcció com a subjectes i els converteix en membres socials. No obstant això, semblant construcció de significats individuals pot ser objecte de canvi i redefinició segons Berger i Luman. Vegem ara les opcions que plantejarà l'antropologia de l'educació.
- D'una banda, l'educació multicultural és el repte que els sistemes educatius tenen davant una societat cada vegada més multicultural. Aquesta necessitat social exigeix respostes a l'escola la tasca de la qual passa per plantejar una proposta educativa que aconseguisca la desitjable igualtat d'oportunitats per a totes les cultures.
- Efectivament. D'altra banda, davant les limitacions temporals de l'educació formal i els nous coneixements adquirits pels individus en àmbits alternatius a l'educació tradicional, alguns autors, com Suchodolski, plantegen l'educació permanent amb la intenció d'adquirir aquelles destreses d'aprenentatge que necessiten per a la seua assimilació cert nivell maduratiu. Aquesta educació permanent quedaria configurada sobre tres dimensions bàsiques: l'expansió temporal dels aprenentatges, la

innovació dels nous plantejaments i la integració seqüenciada i interdisciplinària dels nous procediments adquirits mitjançant el procés d'educació permanent.

- Molt bé. Avancem un poc més, Francesc. L'aparició del terme *interculturalitat* ve a pal·liar les mancances del concepte de *multiculturalitat*. Per exemple, a l'escola és evident la insuficiència del pluralisme entès com un nexa de cultures. Entre els debats que origina la interculturalitat, destaquen plantejaments crítics cap a una nova síntesi cultural quan la participació i interacció dels grups no es dona en plans d'igualtat.
- I aleshores, des de l'educació intercultural, es pot i s'ha d'ajudar en el procés de convivència de grups en situacions pluriculturals. Aquest procés necessita models comunicatius que relaten una relació intercultural en igualtat i que rebutgen l'etnocentrisme en el procés de reconeixement ple dels grups diferents.
- En efecte, Carolina, és veritat que la situació monocultural ha estat present en molts dels nostres processos de socialització. Actualment, aquest model ja no té sentit en el context de les societats actuals. Cada vegada és més necessari revisar les nostres pràctiques en un context sociocultural en el qual tradicionalment ha estat absent el referent dels grups minoritaris. Dolores Julià ho expressa magníficament: el desafiament consisteix a veure la diferència com un enriquiment a aconseguir, un enriquiment del sistema sociocultural del qual l'educació intercultural és un agent dinamitzador d'aquest procés de canvi.
- Perfecte. I quin és el seu origen, quins objectius persegueix i des de quins pressupòsits ideològics ha sigut plantejada? Entre les seues respostes destacarem, telegràficament, que la seua aparició en els anys setanta és quan succeeix el trànsit des de l'educació multicultural. Els objectius educatius es funden en una finalitat inqüestionable: tot l'alumnat ha de tenir dret a

aconseguir l'èxit escolar, triant entre diverses opcions vitals sense renunciar a la seua identitat.

- En efecte, Francesc: aquesta educació intercultural a poc a poc va obrint-se camí en els sistemes educatius gràcies a l'empenta d'algunes iniciatives educatives d'àmbit no formal. Entre les ideologies que major influència han tingut sobre l'educació intercultural, destaquen el liberalisme, el socialisme i el marxisme, amb desigual incidència, per la seua diferent concepció sobre la igualtat. En aquest sentit, les polítiques educatives interculturals transitaran des de posicions assimilacionistes, pròpies del monoculturalisme i, d'una altra part, polítiques interculturalistes, que busquen, a través del respecte de totes les cultures i llengües, el mutu enriquiment i la seua mescla convivencial.
- En efecte Xavier. Vegem ara quins problemes culturals ha d'emprendre sense esperar l'educació intercultural. El racisme suposa l'amenaça més greu per a les tesis interculturalistes, ja que reflecteix la superioritat d'uns grups sobre uns altres. El racisme queda reflectit tant en les conductes d'aquells individus amb prejudicis, com els que, lliures d'ells, es veuen implicats en algun acte racista. Els seus trets distintius clarament els trobem en les actuals concepcions del racisme.
- En efecte. Ens trobem amb el racisme ideològic, sustentat per teories que pretenen justificar la desigualtat. El clàssic racisme biològic, que encoratja una superioritat biològica innata d'uns grups sobre uns altres; i, finalment, el racisme diferencialista, que estableix la incompatibilitat entre cultures. Totes aquestes concepcions contribuiran a dibuixar un altre concepte important: la racialització, definida per Milers sobre com les estructures organitzen l'aprenentatge d'actituds i conductes racials.
- Així és: el tipus d'educació serà clau per a l'aparició o no de racisme en els individus. En la socialització racista els postulats

racials són rebuts com a models perfectes i són confrontats amb els d'altres grups diferents amb una idea clara: la construcció d'un únic grup humà vàlid. Todorow ens apunta una sèrie de criteris que participen del procés de socialització racista.

- Ara bé, actualment el racisme ha canviat els seus referents racials i ha passat a designar un ampli camp de pràctiques i de situacions socials de caràcter exclouent. En traslladar els seus referents racials al registre cultural, s'amplia la seua definició fins al punt d'equiparar realitats i formes discriminatòries, també justificables per raons culturals.
- I així també ocorre amb l'etnocentrisme, la forma radical del qual pot conduir al racisme. Consisteix en una forma de prejudici i té la seua base en el desconeixement i desconfiança de les altres cultures. Entre les propostes per a frenar-lo, són freqüents les utilitzades amb altres formes de prejudici, com l'autoconsciència autocrítica i promoció del coneixement de les altres cultures.
- Amb la seguretat que l'escola no ha sigut aliena a la vivència d'aquest conflicte cultural, els estudis realitzats a les aules posen de manifest la incidència de la falta d'entesa mútua en les dificultats d'aprenentatge. Els resultats descarten que tals dificultats provenen de la falta de capacitat de xiquets procedents d'una cultura minoritària.
- Clarament, la presència de minories a les escoles occidentals obliga a donar alguna resposta adaptativa. Així sorgeix l'educació multicultural. Amb la idea de millorar la situació d'aquests col·lectius, es dissenyen programes que promouen el respecte cap a la seua cultura d'origen i una integració en la cultura d'acolliment.
- Així és, actualment aquesta idea genèrica de l'educació multicultural ha derivat en diferents maneres d'entendre-la des de la perspectiva de l'antropologia de l'educació. El primer model pretén igualar les oportunitats educatives per als alumnes

culturalment diferents. En aquest primer model s'enquadren els paradigmes assimilacionistes i de privació cultural, identificats per Banks, tots sustentats per la teoria del dèficit cultural.

- I un segon model, l'entesa cultural, aposta per la necessària educació sobre les diferències culturals. Des d'aquest enfocament, l'escola hauria d'orientar-se cap a un enriquiment cultural de tot l'alumnat, segons Sleether i Grant. Els pressupòsits teòrics d'aquest model parteixen, en gran manera, de la psicologia social.
- El pluralisme cultural és la tercera manera d'entendre l'educació multicultural. Sorgeix de la no acceptació per part de les minories ètniques de les pràctiques d'aculturació i assimilació a les quals es troben sotmeses pel contacte amb la cultura majoritària. Una de les seues manifestacions educatives més necessàries radicarà en una aposta per la diversitat cultural i, en aquest sentit, l'escola apostarà per preservar i estendre el pluralisme cultural.
- D'altra banda, l'educació bicultural és la quarta manera d'entendre el contacte cultural. Des d'aquest enfocament la cultura nativa és la que ha de mantenir-se i preservar-se, i l'adquisició de cultura dominant la que esdevé com a alternativa o segona cultura entre els actors. Amb més incidències en el desenvolupament de competències culturals destaca el llenguatge.
- Finalment, el cinquè model aconsegueix l'educació multicultural com l'empoderament del grup minoritari per a aconseguir la seua participació en la societat des de plantejaments d'accions fonamentades en una comprensió crítica de la realitat. És aquest també el sentit que promou Delgado Gaitán, en enquadrar-lo dins d'un model d'enfortiment (*empowerment model*).
- Arribats a aquest punt, serà necessari centrar-nos en aquesta necessitat de pertinença al grup de referència que constitueix la identitat cultural. Per a entendre-la, necessitem contraposar-la a

altres cultures diferents, i per a això analitzarem algunes claus que ens permeten entendre amb profunditat la seua significació. Ens ajudes, Mireia?

- Clar. Començarem, Carolina, per referir-nos a l'*ethos* i a l'*eidos*, trets comuns que comparteixen els membres una comunitat, els seus senyals d'identitat que, en obtenir-los, els permeten ser conscients de la pertinença al grup, així com el coneixement de la realitat cultural pròpia.
- Podem identificar una tipologia d'identitats culturals segons siga el seu referent simbòlic: així, podem trobar-nos amb la identitat cultural ètnica, nacional, subjectiva o ideològica, pragmàtica, ontològica i espacial.
- Molt bé. Però l'existència de dos tipus d'identitats culturals, la personal i la col·lectiva, ens ajuda a explicar-ne la gènesi. L'origen de la crisi d'identitat personal radica en l'edat i en els canvis socioculturals, i s'esdevé durant els processos de socialització i endoculturació. Mentre que en les societats primitives la socialització primària i endoculturació es realitza sense tot just interferències, en les societats avançades aquest procés és divers i susceptible de redefinició contínua, tal com succeeix quan, en la socialització secundària, s'efectua contacte amb institucions i grups aliens al cercle familiar. L'estudi de la crisi d'identitat col·lectiva ens introdueix en la cerca d'una ciutadania per a una societat intercultural.
- El creixement de les xarxes de comunicació ha acostat les interaccions entre individus. Els diferents problemes mundials han afavorit desplaçaments massius, cosa que ha propiciat un món cada vegada més mesclat. Una de les conseqüències de la globalització és l'intent d'homogeneïtzació cultural fortament repel·lit pel ressorgiment nacionalista, en alguns casos, de caràcter totalitari.

- En les societats actuals el sentiment de pertinença pot identificar-se amb més d'un grup cultural. Com que la identitat és un fenomen dialèctic amb altres grups culturals, és fàcil identificar-nos al llarg del procés d'interiorització amb grups o trets que també definim com a propis i definitoris del nostre ésser cultural. És per això que la societat i l'educació han de constituir processos en els quals, sense perdre la identitat cultural d'origen, al mateix temps es dialogue amb altres cultures sense sentiment de deslleialtat. Com bé diu Delors, l'educació ha d'aconseguir que cada persona es compregui a si mateixa i els altres mitjançant un millor coneixement del món.
- Efectivament. I a aquest objectiu s'ha dedicat l'antropologia pedagògica intercultural. La pedagogia intercultural ha permès superar reduccionismes en emfatitzar el valor del diàleg, de l'intercanvi, l'autonomia, la convivència, la relació igualitària i la reciprocitat. Tots aquests elements configuren, a manera d'*ethos* pedagògic, l'arquitectura del model pedagògic cultural. Les polítiques interculturals que el projectaran accentuaran dues variables, la identitat i la diversitat.
- Així és, les polítiques que projectaran aquesta pedagogia intercultural manejaran dues variables fonamentals de difícil equilibri entre si. En aquest sentit, és adequat optar per una política intercultural neutra, on el contacte cultural quedi sota el paraigua de la normativa aprovada per instàncies internacionals.
- Per a acabar el pòdcast el tema, i a manera de proposta per a la convivència en un model de ciutadania intercultural, cal confluïr en un entramat de valors universals que possibiliten la comunicació i l'intercanvi cultural en un intent de reduir les diferències.
- Amb aquesta última reflexió, concloem aquest setè pòdcast. Ha sigut un plaer, com sempre, compartir espai d'aprenentatge amb vosaltres, i iniciem amb entusiasme aquesta nova

aventura Antropos. Recordeu que encara podeu registrar-vos en el canal, si encara no ho heu fet, així com escriure en el fòrum un comentari amb les vostres reflexions, dubtes i/o aportacions.

PODCAST 7 VALENCIÀ <https://www.ivoox.com/48512997>

PODCAST 8

- Benvinguts i benvingudes a aquest nou pòdcast, on parlarem sobre l'antropologia audiovisual, una eina d'antropologia social basada en l'ús d'imatges o instruments d'observació, descripció i anàlisi de la realitat humana.
- Bé, Carolina, també cal dir que és una temàtica de gran impacte en l'actualitat i en ple desenvolupament, perquè es requereixen estudis antropològics sobre les conseqüències que sobre l'home i la dona han tingut i tenen no solament els mitjans audiovisuals, sinó també les noves tecnologies.
- En efecte Francesc. En aquest nou capítol donarem una visió de l'estat actual del tema i de les possibilitats i noves vies d'investigació. Però per a començar a entendre alguns conceptes teòrics és necessari entendre primer els orígens de l'interès de l'antropologia per l'audiovisual.
- I aquest interès, Mireia, té el seu origen amb la invenció de la fotografia i l'aparició, més tard, de la imatge en moviment, que van ser utilitzades, en principi, com una aportació al quadern de camp per al registre de materials per a la seua posterior anàlisi etnogràfica.
- Perfecte. I actualment es considera que l'objecte d'estudi de l'antropologia audiovisual ha d'obrir-se a la totalitat dels aspectes culturals que guarden relació amb formes visibles, visualitzacions o

comunicació no verbal, en les quals incloem, és clar, les noves tecnologies de la informació i la comunicació.

- I respecte a això que dius, Francesc, és important tenir en compte que el desenvolupament tecnològic ens ha portat a l'anomenada Societat de la Informació, societat en la qual la creació, la distribució i la manipulació de la informació formen part important de les activitats culturals, socials i econòmiques.
- En efecte, Carolina, i aquest nou model social requereix noves eines de comunicació que és necessari que s'analitzen mitjançant una mirada antropològica educativa. Posem com a exemple algunes de les xarxes socials que utilitzeu i amb les quals us comuniqueu diàriament, com per exemple Instagram: en Instagram s'utilitza la imatge com a descriptor del vostre estat d'ànim, rutines diàries, però realment aquestes imatges descriuen la vostra realitat o la realitat dels *influencers* als quals seguiu?
- Un bon exemple, Mireia. Tal com diu en el manual de l'assignatura, les imatges serveixen majoritàriament com a simple il·lustració o complement, per la qual cosa es qüestiona la seua capacitat per a desenvolupar conceptes i facilitar explicacions.
- En efecte, Francesc, el poder de la càmera es considera com a transformador de la realitat i no com a mera còpia; el context en què es roda una escena no és el mateix en el qual després són vistes les imatges, la qual cosa posa en evidència que aquestes no parlen per si mateixes.
- I és més, companys, els plans que grava l'operador són allò que ell creu important, que no té per què coincidir amb el que els subjectes filmats creuen que és important. Es fa necessària la participació de la comunitat de la qual es parla, perquè la seua reconstrucció no siga

només una mera interpretació que fa un equip i el seu operador. Us faré una recomanació: vegeu la pel·lícula *El show de Truman*, és un viu reflex del que estem comentant i que ha de fer-nos reflexionar, alhora, sobre la filmació de xiquets en YouTube i la distorsió existent entre realitat i ficció.

- Uns dubtes que podem llançar al nostre alumnat per a debatre en classe serien: com creuen ells que influeix l'ús que fem de les imatges en l'entorn? El que veiem en una imatge és objectiu o és subjectiu? On acaba la realitat i comencen les accions?
- Molt bones preguntes per a reflexionar. D'altra banda, un altre aspecte important dins de l'antropologia audiovisual és la relació que s'estableix entre el cinema i l'etnografia. L'antropologia va ser una de les precursoras a utilitzar suports audiovisuals com a forma científica d'anàlisi, perquè la imatge constitueix una part elemental de la vida social. L'antropologia visual es va desenvolupar a partir de l'interès de científics socials i cineastes pel documental social, i pel cinema i la fotografia etnogràfica, de la mà d'antropòlegs com Mark Smith i Gregory Bateson.
- Molt bé, Carolina, i cal entendre que les societats, avui dia, poden comprendre's si s'analitza el cinema des d'una perspectiva política, discursiva i icònica que permeta crear un pont entre el passat i el present.
- En efecte, el cinema no sols pot ser estudiat com a forma d'oci, sinó també com un mecanisme de comunicació i expressió antropològica. Tot cinema, des del documental fins a la ficció, és una introspecció de la nostra pròpia vida cultural, ens parla d'una manera de ser, de viure, de sentir i de comportar-se.

- I, d'altra banda, a diferència del cinema etnogràfic, en l'antropològic s'observa un conjunt d'imatges visuals que són interpretades d'acord amb una hipòtesi prèvia que, a més els dona coherència i ordre. Un exemple clar de què estudia l'antropologia al cinema seria la posició del narrador amb la seua veu.
- En aquest punt, pot ser que el nostre alumnat s'estiga preguntant què és això del cinema etnogràfic? D'alguna manera podríem dir que totes les obres fílmiques són etnogràfiques, totes ens parlen dels éssers humans; l'etnografia és una descripció detallada i una anàlisi del comportament humà basat en l'estudi i l'observació a llarg termini. Sobre el terreny, relaciona comportaments observables específics amb normes culturals; el cinema etnogràfic és tot aquell que reflecteix una comprensió etnogràfica.
- Molt bé. I una vegada analitzat el cinema, és necessari parlar, també, sobre la mirada antropològica de la fotografia, i és que la manera de mirar una imatge implica sempre una recontextualització de l'objecte representat.
- Exacte. Diríem que cal aprendre a mirar una fotografia etnogràfica com s'aprèn a mirar i valorar una obra d'art; així mateix, no podem finalitzar aquest pòdcast sense parlar de la influència dels mitjans de comunicació sobre l'ésser humà. Què en dius, Francesc?
- Doncs dic que tradicionalment s'ha dit sempre que la televisió és la principal finestra al món, però això ja ha quedat un poc antiquat. Ara diríem que Internet i, especialment, les xarxes socials s'han convertit en aquesta nova finestra. Avui dia t'assabentes abans de les notícies en Twitter que en un informatiu.
- Tota la raó, és veritat, i tota aquesta nova era de la informació i com influeix en les relacions socials i la construcció de la personalitat de

l'ésser humà ha de ser analitzada. En aquest aspecte l'antropologia hi pot fer grans aportacions.

- Quins temes més interessants, companys, i encara que resulte tan interessant aquest tema, crec que ja és hora d'acabar aquest pòdcast, però podem continuar aprofundint en el coneixement del tema a través del manual, a través dels recursos que tenim a l'aula virtual, i també aprofundirem en les reflexions que fem en classe en l'aventura. No us oblideu de subscriure-us al canal i deixar els vostres comentaris.

PODCAST 8 VALENCIÀ <https://www.ivoox.com/48513223>

PÒDCAST 9

- Estimades alumnes, Comencem la novena Aventura Antropos, en la qual parlarem sobre un tema de gran actualitat i importància: el sistema sexe/gènere com a principi d'organització social. I davant un tema de gran rellevància, tenim l'honor de comptar amb una pedagoga especialista en igualtat de gènere, l'agent Erica Domingo Sánchez, qui ens respondrà a les principals preguntes que ens assalten davant aquest tema i ens ajudarà a trencar mites i estereotips socials.
- Erica Domingo, llicenciada en pedagogia i especialista en gènere i polítiques d'igualtat, treballa actualment com a agent d'igualtat a l'Ajuntament de Vilafranca. Ens agradaria que ens explicares en què consisteix el teu dia a dia com a agent, en què consisteix el teu treball i com ser pedagoga ajuda a la teua labor.
- Hola a tots i totes, és un plaer per a mi poder compartir amb vosaltres la meua experiència com a pedagoga i agent d'igualtat. Com sabeu, la Pedagogia és molt transversal i és necessària en tots els àmbits de la vida i camps del coneixement. L'educació i la pedagogia feminista són claus per a canviar la societat i cultura patriarcal en la qual vivim.

D'una forma molt resumida, la meua funció principal és introduir el principi d'igualtat de manera transversal en totes les àrees, tant de l'Ajuntament com del municipi. El I Pla d'Igualtat de l'Ajuntament de Vilafranca és fruit d'una important i ferma aposta municipal per la igualtat de gènere i per a aconseguir el ple desenvolupament de totes i tots els ciutadans.

És una tasca de tota la societat, però també del consistori com a institució més pròxima al veïnat, contribuir al fet que s'obtinga la igualtat d'oportunitats entre dones i homes per a afavorir una societat més justa i menys discriminatòria.

En conseqüència i, amb l'objectiu d'implementar transversalment el principi d'igualtat en l'àmbit organitzatiu i de funcionament intern, l'Ajuntament de Vilafranca va presentar el I Pla d'Igualtat de l'Ajuntament de Vilafranca 2018-2021, on es recullen accions i mesures en els àmbits dels recursos humans, comunicació inclusiva, conciliació de la vida personal, laboral i familiar, prevenció i detecció d'assetjament sexual o per raó de sexe, entre altres.

De la mateixa manera, per al Pla d'Igualtat Municipal 2018-2021 es van definir els principals eixos d'actuació segons la realitat concreta i l'entorn rural del municipi, sobre aspectes tan importants com la transmissió de valors igualitaris, la inclusió social de dones que es troben en situació d'especial vulnerabilitat, la prevenció i l'erradicació de les violències masclistes, la conciliació de la vida laboral i familiar, o el foment de la participació social de les dones, entre molts altres. També s'estan implementant altres accions segons les necessitats específiques que veiem sobre la marxa i que potser no estaven

incloses dins dels primers plans d'igualtat elaborats, i funcionen com a mesures paral·leles a l'elaboració dels segons plans d'igualtat i com una eina per a l'elaboració dels seus diagnòstics.

Com veieu, l'antropologia és fonamental per a estudiar i analitzar les societats i les seues cultures. Per tant, l'antropologia va lligada a la pedagogia i en la meua professió com a agent d'igualtat són claus per a analitzar la realitat concreta del municipi on treballem, per a impulsar accions i polítiques d'igualtat que previnguen i erradiquen les discriminacions de gènere i les violències masclistes, i arribar a una igualtat real i efectiva.

De tota manera, us enumere de forma més concreta les funcions de la figura professional d'agent d'igualtat. Es dividirien en quatre àrees:

Àrea 1. Incorporació de la perspectiva de gènere en les polítiques públiques municipals:

- Avaluar, dissenyar i impulsar la perspectiva de gènere en les polítiques públiques municipals i de les mancomunitats de manera transversal (incorporació de la perspectiva de gènere en els pressupostos i informes d'impacte per raó de gènere en normativa, així com en subvencions, contractes, convenis i altres actuacions).
- Assessorar sobre la normativa europea, estatal i autonòmica en matèria d'igualtat entre dones i homes.
- Ús de llenguatge inclusiu en l'àmbit administratiu municipal en els documents i comunicacions, i l'extensió a altres àmbits socials, culturals i artístics.
- Elaboració i anàlisi de dades estadístiques amb perspectiva de gènere.

- Assessorament, elaboració, implementació i avaluació de plans d'igualtat municipals i/o de la mancomunitat.

Àrea 2. Informació i assessorament a les dones

- Atenció personalitzada a dones sobre recursos, serveis, formació, orientació sociolaboral, itineraris professionals i normativa que afavorisca la igualtat entre dones i homes.
- Informar i assessorar les dones per a la creació d'empreses i la millora de l'activitat empresarial o autònoma.
- Dissenyar accions per a fomentar l'associacionisme de dones i assessorar per a la constitució de les associacions.
- Dur a terme accions de sensibilització, informació i formació en matèria d'igualtat d'oportunitats entre dones i homes (xarrades, ponències, tallers, campanya del 8 de març, i altres activitats de similar índole), en coordinació amb la Direcció General de l'Institut Valencià de les Dones i per la Igualtat de Gènere.

Àrea 3. Violència de gènere:

- Prevenció i detecció de la violència de gènere i coordinació amb els serveis especialitzats de la Generalitat.
- Atenció, assessorament i derivació als recursos especialitzats a dones víctimes de Violència de Gènere.
- Detecció de les necessitats del municipi en matèria d'atenció a la violència de gènere.
- Participació en els plans de protecció local en coordinació amb la resta de serveis d'àmbit nacional, autonòmic i local.

- Realitzar accions de sensibilització, informació i formació per a prevenció de la violència de gènere (xarrades, ponències, tallers, campanya del 25 de novembre, i altres activitats de similar índole), en coordinació amb la Direcció General de l'Institut Valencià de les Dones i per la Igualtat de Gènere.

Àrea 4: Plans d'Igualtat en Empreses de la Comunitat Valenciana:

- Assessorar empreses o entitats en l'elaboració i implantació de plans d'igualtat dins de la seua organització laboral.
 - Elaborar els informes tècnics sobre els plans d'igualtat presentats per a l'obtenció de visat i el segell "Fent Empresa. Iguals en Oportunitats" i les seues respectives avaluacions.
- La mirada androcèntrica ha provocat, al llarg de la història, la invisibilitat de les dones en diferents camps. S'ha demostrat en el seu transcurs que no es correspon per una conformació biològica sinó més aviat cultural. Per què la dona s'ha invisibilitzat al llarg de la història? Quines són les capacitats i destreses que una dona perd per la ideologia masclista? I l'home?

Partim del fet que vivim en un món que està construït a partir del sistema sexe/gènere, que distribueix els rols, identitats, maneres de ser, sentir i viure en el món segons es nasca home o dona, i que determina els models hegemònics de feminitat i masculinitat i produeix, així, asimetries indentitàries i desigualtats que construeixen violències, especialment cap a les dones.

- A més, és important tenir en compte que aquests models hegemònics de masculinitat i feminitat estan alimentats pels mitjans de comunicació (publicitat, sèries, pel·lícules, música, pornografia, mites de l'amor romàntic, etc.), que fomenten els estereotips i rols de gènere, les relacions asimètriques en la parella i, per tant, perpetuen les violències cap a les dones i la desigualtat.
- És la societat patriarcal qui ens imposa com hem de ser les dones i els homes i què s'espera de nosaltres per ser d'un gènere (construcció social i cultural) o l'altre. D'aquesta manera, als homes se'ls ha dit que han de ser forts, valents, actius, tenir èxit, una sexualitat incontrolable, estar enfocats a la raó i en el món públic, el treball, el cap de la casa, etc. Per contra, a les dones se'ns ha dit que hem d'estimar per damunt de tot, estar contínuament perfectes i agradar els altres, a les emocions i sentiments, a les cures de les persones dependents, a reprimir la nostra sexualitat, a les tasques domèstiques, a "Calladeta estàs més bonica" i al món privat. En paraules de Simone de Beauvoir: "No es neix dona, s'arriba a ser-ho."
- Tot això fa que naturalitzem com comportar-nos i com relacionar-nos, i creem jerarquies, relacions asimètriques en la parella, estereotips, i tolerem diferents violències. Si eduquem l'un en la superioritat i l'altra en la passivitat, estem fent la recepta perfecta perquè es produïsquen violències cap a les dones.

És rellevant comentar que, encara que és cert que les coses han millorat en l'actualitat, sobretot gràcies als moviments feministes, aquesta distribució tan injusta dels rols i llocs que se'ns assignen a

ocupar en el món situa les dones en una posició de desavantatge. A més, se'ns educa en una espècie d'indefensió apresada, que ens lleva agència i ho normalitza.

A casa, en el col·legi, en el mateix institut, hem arribat a sentir que les dones no som competents per a la ciència, que no som espavilades en matemàtiques o física o que no valem per a estudiar un grau en informàtica, enginyeria, física... En definitiva, tota una creació de prejudicis per a no fomentar la nostra participació en aquestes matèries.

No obstant això, malgrat tots els obstacles, van ser moltes les dones que van aportar el seu granet d'arena en la història en tots els àmbits del coneixement de la nostra societat; i encara avui tota la humanitat ens en continuem beneficiant. Tanmateix, en molts dels casos, els seus treballs van ser acreditats per homes.

- D'aquesta manera, s'han invisibilitzat i es continuen invisibilitzant les dones rellevants al llarg de la història i de l'actualitat, i només el 7% dels referents culturals i científics que apareixen en els llibres de text de l'ESO són dones. Mentre no hi haja una reforma educativa que garantisca l'accés a una educació inclusiva que ens conte la història completa sense estereotips, continuarà havent-hi desigualtat en tots els àmbits. Tant les xiquetes com els xiquets necessiten tenir referents en totes les àrees de la cultura i el saber: les xiquetes, de les professions més masculinitzades, i els xiquets, de les més feminitzades, per a poder sentir-se motivades i projectar-se en tots els

campes del coneixement i també en els àmbits domèstic i de cures.

- Els homes també són víctimes del patriarcat, ja que se'ls ha dit que no exterioritzen les seues emocions i sentiments, que plorar és de xiquetes i dones, que han de ser “valents”, etc. i això perjudica el seu complet desenvolupament fins a arribar a produir malalties de salut física i mental. Sense deixar-los ser qui volen ser realment per a encaixar en aquesta societat. És cert, que hem progressat, però aquests estereotips segueixen molt interioritzats, es reproduïen sense adonar-nos-en i perpetuen el sistema patriarcal.
- És important ser conscients que les dones hem anat incorporant-nos a l'àmbit laboral sense deixar l'àmbit domèstic i de cures. No obstant això, al revés no ha ocorregut de la mateixa manera. Aquesta falta de conciliació i corresponsabilitat ha produït una sobrecàrrega tant física com mental en les dones, fet que ha impedit que puguen usar el seu temps en altres coses que sí que dediquen els homes, etc., i així s'han creat discriminacions i barreres estructurals invisibles, com el sostre de cristall. Tot això, sumat als estereotips i mites de la masculinitat i la feminitat, alimenta tot aquest entramat, que no reparteix els privilegis d'una forma equitativa i no ens deixa avançar cap a una igualtat real d'oportunitats.
- Tal com apunta Bonilla (2008), moltes teories clàssiques es van formular després d'investigacions en les quals els subjectes eren exclusivament homes, i els resultats dels quals es van generalitzar a tots dos: homes i dones. Les dones es van comparar, i continuen comparant-se, amb les normes masculines, i cada diferència era, i és,

interpretada com un defecte masculí. Com afecta l'androcentrisme en el desenvolupament social i personal de la dona?

- Tal com he comentat en la pregunta anterior, la societat androcèntrica en la qual vivim està basada en el sistema sexe/ gènere, que situa les dones en una posició de desavantatge en tots els àmbits i les ha relegades al llarg de la història; i que ha pres el masculí com a mesura de totes les coses i en tots els àmbits del coneixement.
- D'aquesta manera, tot està fet i adaptat per a l'home i s'ha generalitzat per a la dona. Per tant, no s'han tingut en compte les característiques específiques en tots els aspectes pel que fa a les dones i això afecta sobretot en l'àmbit de la salut. És cert que podem compartir moltes característiques biològiques com a éssers humans, però som diferents en general i, per tant, tenim unes característiques i necessitats específiques diferents, a les quals s'ha descurat, i que han afectat en gran manera la salut de les dones.
- Per exemple, els símptomes d'infart són diferents en homes o dones. Com que s'ha pres a l'home com a mesura per a tot, no es detecten els símptomes de les dones a temps i poder veure i evitar a temps els infarts. De la mateixa manera, no s'ha investigat pràcticament res sobre l'endometriosis (un o diversos focus de teixit endometrial se situen fora de la cavitat de l'úter i produeixen sagnats similars a la menstruació en parts del cos on no tocaria, com la cavitat pelviana, les trompes uterines o els ovaris, la qual cosa produeix dolor i inflamació), una malaltia que només podem patir les dones, i així un llarg etcètera en tots els àmbits i camps de coneixement.

- La identificació amb el grup es facilita culturalment pels valors i símbols compartits i es resol en rols socials diferenciats amb tasques assignades. Els mecanismes d'aprenentatge cultural són els mateixos en les societats a petita escala que en la nostra cultura occidental. L'etnografia ens mostra que no existeixen qualitats innates i universals aplicables a homes i dones en totes les cultures. Pel que entenem, estem davant una construcció social que ha servit per a categoritzar, sobre la base del naturalisme, la situació d'inferioritat. Com podem desaprendre i combatre tots aquests rols i estereotips socials adquirits que fan que les dones ens vegem en inferioritat de possibilitats?
- Hem de ser curiosos i curioses i investigar sobre estudis de gènere, perquè per desgràcia encara no tenim una assignatura de gènere i educació sexual en totes les etapes educatives, que per a mi haurien de ser obligatòries. Hem de ser conscients de tota aquesta realització, que reproduïm comportaments masclistes i discriminatoris sense adonar-nos-en perquè ens han socialitzat així, però que igual que vam aprendre aquests comportaments podem detectar-los i canviar-los. El més important és aquest pas, ser conscients del problema per a poder canviar-lo i inventar rols més respectuosos i igualitaris amb totes les persones. Obrir les ments i llegir molt sobre estudis de gènere.
- El símbol té una naturalesa cultural, les xarxes de la qual estan formades pel llenguatge, el mite, l'art, la religió, etc. En un sentit ampli, el símbol pot ser qualsevol objecte, fet o qualitat que servisca com a suport o vehicle d'una concepció. Aquests símbols per a Lévi-Strauss són semiològics, és a dir, transmeten un missatge que pot ser

descodificat, explicat i convertit en un discurs normal. Els que escolten poden no fer-ho de manera explícita, però reben uns significats i continguts sobre la seua cultura que descobreixen en els símbols que els presenten.

Com identifiquem en la nostra societat aquests símbols que indueixen a les desigualtats entre homes i dones? Com podem combatre'ls? Com a pedagogues, com és la nostra funció social? Quines implicacions educatives té la coeducació? Podries donar-nos alguns punts clau per a poder implantar-les a les nostres aules?

- Tot contribueix a representar i legitimar, de manera conscient o inconscient, la violència simbòlica i, per tant, a reproduir la divisió social d'homes i dones d'un mode tan natural, que sembla "el normal", fet que possibilita la construcció social dels gèneres basada en el domini masculí. D'aquesta manera, tant en l'art, la religió, el llenguatge, els mitjans de comunicació, etc., insisteixen a promoure imatges de personatges femenins i estereotips amb valors i característiques d'acord amb la ideologia patriarcal, és a dir, els personatges femenins que es representen són dependents, submisos, insegurs, etc., de manera que es converteixen les dones en objectes simbòlics en què l'única funció que tenen és complaure les expectatives masculines.

De la mateixa, s'insisteix a fer un ús del llenguatge utilitzant el model universal masculí, que és sexista i no inclusiu, perpetuant les estructures patriarcal. El llenguatge produeix significats i, per tant, crea realitats, construeix estructures igualitàries o discriminatòries

segons l'ús que li donem. Així doncs, és molt important ser-ne conscients i fer un bon ús del llenguatge sense invisibilitzar les dones, que som la meitat de la població mundial.

El llenguatge, en nomenar i interpretar allò que ens envolta, es converteix en un dels agents de socialització més potents i determina la construcció de la identitat personal, la mentalitat col·lectiva i la conducta social. Per tant, una llengua ha de mantenir-se viva i dinàmica, capaç d'adaptar-se a les noves necessitats i als canvis socials.

D'aquesta transmissió no escapen els estereotips de gènere que persisteixen en la nostra societat i que reproduïxen una realitat marcada i influenciada pel model universal masculí, en què l'home es considera el patró dominant de la societat i on tot el que és relatiu a les dones apareix infravalorat, sotmès o invisibilitzat. El llenguatge i el gènere són construccions socials que no sols reflecteixen i transmeten aquest model social vigent no igualitari, sinó que contribueixen a reforçar-lo.

És rellevant dir que encara que és cert que les coses han millorat en l'actualitat, sobretot pels moviments feministes, dir que vivim i se'ns educa en igualtat continua sent una utopia, per desgràcia no és una realitat. Tant les famílies, de generació en generació, com l'escola, l'Església i les altres institucions continuen transmetent aquesta cultura patriarcal, que no afavoreix gens al progrés de la igualtat en tots els àmbits. L'escola encara dedica poc temps al desenvolupament de les emocions, a educar per a erradicar els estereotips, el sexisme i

les noves formes de sexisme i micromasclismes, que no potencien gens les relacions igualitàries entre xiques i xics.

En aquest sentit, i en conclusió, és de vital importància, com a pedagogues i pedagogs, crear condicions de visibilitat, crear representacions en què les dones siguen les protagonistes, tinguen el poder i l'exercisquen, en què es comence a fomentar que les dones som subjectes diferents dels homes i, per tant, s'han de crear altres formes i perspectives de representar i fer les coses, per dir-ho d'alguna manera, i en què aquests estereotips s'eliminen i qüestionen mostrant una representació més real i digna de les dones.

En conseqüència, en aquesta societat i cultura patriarcal, capitalista i neoliberal, hem de ser conscients de tot això i no continuar contribuint al fet que es perpetuen eixos estereotips i violències cap a les dones. Com a professionals de l'educació hem de coeducar, de qüestionar aquests models de dona i d'home que ens venen i representen, que ens diuen com hem de ser i comportar-nos. Hem de mostrar al món, cadascú des del nostre àmbit, el fet que hem de desaprendre aquests comportaments i formes tòxiques de relacionar-nos per a crear-ne d'altres de més respectuosos i justos amb les dones i les persones en general. De visibilitzar les dones rellevants al llarg de la història i de l'actualitat en tots els àmbits del coneixement, perquè les nostres joves tinguen referents on reflectir-se i projectar el seu futur, puguin sentir-se motivades i ocupar alts càrrecs de poder i d'aquesta manera repartir els privilegis en tots els àmbits, per a poder aconseguir una igualtat real d'oportunitats, etc.

- El nostre repte com a pedagogues en l'actualitat és educar en i per a la igualtat. Podries dir-nos algunes plataformes en les quals es treballa aquest aspecte? Sens dubte aquesta és una eixida professional per a les nostres alumnes. Quins consells els donaries si volen dedicar-se a aquest sector?
- Us convida a llegir molt i investigar sobre els estudis de gènere, podeu fer cursos sobre igualtat de gènere, promoció de la igualtat entre homes i dones, etc., a través de cursos que ofereix la Universitat de València, també des d'Isonomia, Àrea d'Igualtat de la Universitat Jaume I de Castelló (UJI). També a través de la plataforma del Ministeri de l'Escola d'Igualtat, Escola Periféricas, Feminarian, a través del Institut de la Dona de la Universitat de València, etc.

De la mateixa manera, podeu assistir a cada jornada, accions, ponències, congressos que organitzen les diferents universitats d'Espanya, etc.

M'alegra i em dona esperances que hi haja interès per dedicar-se a promoure la igualtat de gènere entre homes i dones i prevenir i erradicar les violències masclistes, perquè per desgràcia encara queda molt per fer i lluitar, i que hi haja professionals de l'educació com pedagogs i pedagogues que treballen en l'àmbit de la igualtat és fonamental i molt necessari.

L'Institut de la Dona ofereix el Màster en Gènere i Polítiques d'Igualtat en la Universitat de València, el qual realitze jo. Haver tingut l'oportunitat de fer el Màster de Gènere i Polítiques d'Igualtat, de realitzar aquests estudis feministes, ha significat molt per a mi. Ha

sigut tot un procés de transformació, en el qual he tingut i continue havent de qüestionar-me moltes coses, de desconstruir i desaprendre coses que tenia interioritzades, per a construir i aprendre'n unes altres, veient-ho tot des d'una altra perspectiva, d'una altra forma, que abans no veia. Ha sigut un procés de moltes contradiccions, de reflexions, de creixement personal com a dona, que et fa repensar i entendre el món, el sistema i la societat en la qual vivim d'una altra manera. I crear així, malestars, preocupacions i inquietuds, sent més conscient, encara, que aquest món està construït a partir del sistema sexe/gènere, que distribueix els rols, identitats, maneres de ser, sentir i viure en el món segons es nasca home o dona, determina els models hegemònics de feminitat i masculinitat i produeix així asimetries identitàries i desigualtats que construeixen violències, especialment cap a les dones.

Tot això, com a dona, pedagoga i agent d'igualtat va fer que fora encara més conscient de la realitat en la qual vivim i dedicar-me a treballar i lluitar per la igualtat d'oportunitats i previndre i erradicar les violències masclistes.

- Com afecta aquesta nova situació de confinament en el teu treball com a agent d'igualtat?
- El confinament per la situació de la Covid-19 ha provocat que moltes dones, xiquets i xiquetes víctimes de maltractament hagen d'estar tot el dia al costat del seu maltractador. Això s'ha convertit en un escenari d'aïllament que complica trencar amb eixa situació.

Per tant, l'àrea d'Igualtat de Vilafranca continua treballant i coordinant-se amb els serveis específics d'atenció a víctimes de la violència de gènere. També s'estan reforçant el govern estatal i autonòmic amb les campanyes i material del pla de contingències contra la violència de gènere, etc.

A més, ens hem sumat a la interessant campanya de l'Institut de la Dona del govern canari, de la Mascareta 19, en coordinació amb totes les entitats que hi han volgut col·laborar i les farmàcies dels municipis dels Ports. De la mateixa forma, estem impulsant campanyes per a fomentar els bons tractes, valors i portar d'una forma més amena aquesta situació de confinament. També intentarem continuar amb el programa de ràdio *Parlem d'Igualtat als Ports* per telèfon i amb els mitjans de què disposem.

En la quarantena, més que mai cal parar atenció a la violència de gènere, i sensibilitzar la població que és un problema de tota la societat i que pot actuar, que no ha de tancar l'orella ni mirar cap a un altre costat. Han d'ajudar a aquestes dones si detecten que puguen estar patint maltractament.